

ДО ПРОБЛЕМИ СЕКСУАЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

У статті наведено аналіз проблеми сексуальної соціалізації підлітків. Розкривається питання ранніх статевих стосунків як один із проявів сексуальної девіації. Здійснюється аналіз шляхів вирішення цієї проблеми шляхом сексуальної освіти підлітків.

Ключові слова: соціалізація, сексуальна соціалізація, сексуальна культура, сексуальна поведінка, підлітковий вік, сексуальна освіта, сексуальний дебют.

В статье анализируются проблемы сексуальной социализации подростков. Раскрывается вопрос ранних половых отношений как одно из проявлений сексуальной девиации. Осуществляется анализ путей решения данной проблемы путем сексуального образования подростков.

Ключевые слова: социализация, сексуальная социализация, сексуальная культура, сексуальное поведение, подростковый возраст, сексуальное образование, сексуальный дебют.

The article analyzes the problem of the sexual socialization of adolescents. It reveals some early sexual relations as one of the manifestations of sexual deviation. Carried out an analysis of ways to solve this problem by sexual education of adolescents.

Key words: socialization, sexual socialization, sexual culture, sexual behavior, adolescence, sexual education, sexual debut.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство стикається з масою проблем, виток яких походять із прорахунків статевої соціалізації, а саме: нестабільність у сім'ї, дисгармонійний розвиток сімейних стосунків, показники венерологічних захворювань, рання вагітність або безпліддя, злочини на сексуальному підґрунті тощо. Тому так важлива сексуальна освіта, що формує сексуальну культуру підлітка.

Соціалізація підлітків зумовлена найрізноманітнішими й інколи суперечливими чинниками, які вплинули на всі найважливіші напрями соціалізації: громадянський, трудовий, політичний та ін. Серед них останнім часом науковці виділяють такий її напрям, як сексуальна соціалізація.

Процес сексуальної соціалізації особистості спрямований на досягнення нею певного рівня сексуальної культури й обов'язково передбачає етап підготовки в цьому напрямі. Сексуальна революція значною мірою послабила моральні основи суспільства. Люди стали спокійніше ставитися до того, що інтимні стосунки відверто показують у кіно й на телебаченні. Сучасна індустрія сексуальної інформації (відео, живопис, поезія, музика) значною мірою орієнтує особистість на секс заради задоволення, а не заради кохання. Тому маємо серйозні відхилення в поглядах підлітків на сексуальну культуру, адже

проблеми сексуальності людини, її статевої поведінки ще й досі часто оминають середню та вищу освіту, залишаються осторонь глибоких наукових досліджень і публічних дискусій. Тому сучасний стан духовно-моральної нестабільності потребує рішучих соціальних заходів щодо підвищення сексуальної культури підлітків.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження сексуальності та сексуальних практик зображені у великій кількості праць і монографій таких учених, як М. Фуко, Е. Гідденс, Ф. Райс, М. Кле та інших. Українські вчені О. В. Сечейко, Л. Г. Сокурняська, Л. М. Гридковець надають пріоритет вивченню сексуальних практик підлітків. До російських учених, які досліджували питання підліткової сексуальності, належать І. С. Кон, С. І. Голод, Є. Омельченко, А. І. Антонов, В. М. Медков, В. С. Собкін та ін.

Виклад основного матеріалу Підлітковий вік є дуже важливим періодом у житті кожної людини. Це вік, у якому людина вже не дитина, але й не доросла людина. Мабуть кожен підліток стикався з проблемою, коли батьки щось не дозволяли, аргументуючи тим, що ще зарано користуватися благами дорослого життя, або примушували щось робити, примовляючи, що пора вже відмовлятися від дитячих привілеїв. Це досить часто стає причиною «підліткового бунту», коли дитина намагається всілякими способами

доказати, що вона вже доросла. Вона починає сприймати батьків, як контролюючу владу, що, в очах підлітка, втратила свою легітимність. Як наслідок, не в змозі вийти з-під контролю батьків, підліток починає пошук тих життєвих сфер, де він може продемонструвати свою владу хоча б над власним тілом. Можна припустити, що характерний для сучасності ранній початок статевого життя пояснюється саме підлітковим бажанням влади як атрибуту дорослості.

Наукову увагу до феномену «підлітковий вік» уперше звернув Стенлі Холлу. В його праці синтезовані різноманітні теми західних ідеологів XIX століття навколо проблеми освіти, сексуальності, сімейного життя тощо. Для С. Холла та його сучасників підлітковий вік визначається як психологічний період, який актуалізується з початком статевого дозрівання. Дослідник уявляє підлітковість як процес становлення та період переходу, позначений у категоріях духовної перебудови юної особистості. Джерела цієї перебудови пов'язані з психічними змінами статевого зростання від пробудження сексуальних бажань до переходу до дорослої генітальної сексуальності. Зародження статевого дозрівання відображається в некерованих біоімпульсах, що імітуються періодом «шторму і стресу», для яких характерні опозиційні та альтернативні емоції. Холл доводив, що нормальна сексуальність вперше проявляє себе в період статевого дозрівання і послідовно набуває форми генітальної гетеро сексуальності [7].

Відповідно до сучасних уявлень, підліток – це юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік залежно від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 12-14 до 15-17 років) [1].

У зв'язку з фізичними змінами в організмі відбувається дисбаланс на психічно-емоційному рівні. Часто він призводить до невиважених рішень та неадекватних вчинків. Сексологи зазначають, що еротичні потреби й інтереси підлітків випереджають розвиток емоційної сфери і навичок спілкування, від яких багато в чому залежить можливість поєднання фізичної близькості з психологічною близькістю і взаєморозумінням.

Важливу роль у цьому процесі відіграє сексуальна соціалізація. Найбільш влучно, на нашу думку, розкриває зміст поняття «сексуальна соціалізація» В. Каган. Він вважає, що сексуальна соціалізація – це процес активного засвоєння особистістю стандартів психо-сексуальної культури в міру входження в соціальні відносини... З одного боку, особистість у ньому – об'єкт, на який психосексуальна культура впливає: пропонує стереотипи й еталони для порівняння, схвалює чи не схвалює той чи інший стиль його поведінки й відносин. З іншого боку, особистість – суб'єкт, який переломлює сприйняте через призму власних особливостей й установок, приймає одне й відкидає інше, експериментує й вибірково

перетворює в ціннісні орієнтації, установки й мотиви те, що пропонує йому соціальне середовище та його культура. До того ж особистість як суб'єкт грає й активно перетворювальну роль впливу на статево специфічну поведінку інших людей [4].

Говорячи про сексуальну соціалізацію підлітків, слід пам'ятати про експериментальний характер сексуальної поведінки останніх. За словами І. С. Кона, якщо розглядати її поза віковим контекстом, вона може здатися патологічною. Поведінка може приймати певні форми зоофілії, досить часто зустрічаються сексуальні контакти між братами та сестрами, широко розповсюджені гомосексуальні контакти. При цьому в більшості випадків це є тимчасовою гомосексуальністю, яка зумовлена низкою причин: відносною сегрегованістю статей, труднощами у спілкуванні з представниками іншої статі, побоюванням щодо своєї недосвідченості чи острахом нехтування. Гомоеротичні почуття й контакти в цьому віці проявляються, з одного боку, в закоханості у представників своєї статі (старших, молодших, однолітків), а з іншого – в різних сексуальних іграх, від взаємної мастурбації до повної сексуальної близькості [6].

Тобто І. С. Кон хоче сказати, що ті сексуальні дії, що в дорослої людини ми можемо назвати патологією, в підлітковому віці це лише пошук себе. Слід також зазначити, що у зв'язку з тим, що дівчатка дорослішають раніше ніж хлопчики, їм не цікаво мати стосунки з недосвідченими однолітками. Тому, як правило, шукається партнер, який на декілька років старший за дівчину. А страх перед першим поцілунком, перед першим статевим актом зумовлює гомосексуальні відносини як засіб навчання чи підготовки до інтимного життя.

Досліджуючи підліткову сексуальну культуру, І. С. Кон зазначає, що брудні бесіди та анекдоти складають значну частину сексуального дискурсу підлітків, оскільки дозволяють «заземлити», «занизити» еротичні переживання, які так хвилюють підлітків і до яких вони психологічно та культурно зовсім не підготовлені [9].

Крім того, результати соціологічних досліджень дозволяють визначити певну кореляційність активної підліткової сексуальності та девіантної поведінки. При цьому, вважають дослідники, сексуальність сама собою зовсім не є причиною антисоціальної поведінки, проте за статистичними даними простежуються контури такої юнацької субкультури, коли і підлітки, і доросле суспільство вбачають у сексуальній активності, палінні, зловживанні алкоголем та наркотиками ознаки дорослого життя, набуття самостійності, незалежності від батьків. Як демонструє досвід держав Західної Європи, якщо суспільство припиняє табувати підліткову сексуальність, починає спокійно до неї ставитися, то її зв'язок із девіантною поведінкою слабшає і навіть зникає [9].

Одним із проявів сексуальної девіації є ранні статеві відносини. Згідно з концепцією ВООЗ,

сексуальна освіта передбачає, по-перше, надання підліткам достовірної й науково обґрунтованої інформації, по-друге, навчання основних життєвих навичок, включно зі спілкуванням, критичним мисленням, здатністю самовдосконалюватися, приймати рішення і перебирати на себе відповідальність, по-третє, виховання позитивних установок і цінностей, типу самоповаги, відкритості тощо [2]. Не слід очікувати див від сексуальної освіти надзвичайного, утім, вона корисна й ефективна. Досвід країн, у яких вона здавна існує, розвінчує як ірраціональні страхи, так і завищені очікування. Експертний аналіз впливу шкільних курсів на сексуальну поведінку школярів доводить, що жодна з наявних програм не сприяє пришвидшенню початку їхнього статевого життя, але сексуально активні школярі, які опанували цей курс, поведуться менш ризиковано за своїх менш обізнаних однолітків, а програми, які не просто закликали підлітків не квапитися із сексуальним дебютом, а й навчали правилам безпечного сексу, ефективніші за ті, які пропагували саме лише утримання.

Головні переваги сексуальної освіти полягають у тому, що: діти та підлітки, які опанували систематичний курс сексуальної освіти, більше знають про сексуальність, і їхні знання достовірніші; це не знімає проблем і труднощів психосексуального розвитку, але полегшує розв'язання конфліктів, які при цьому виникають; знання полегшує розуміння і толерантність до чужих поглядів і поведінки, що є вельми цінним як в особистому, так і в суспільному плані; якщо курс сексуальної освіти містить відомості про контрацепцію і викладається доволі рано, він різко зменшує кількість підліткових вагітностей і абортів; майже всі сучасні шкільні програми сексуальної освіти поряд із сексологічною інформацією обговорюють широке коло морально-психологічних проблем, дуже важливих для підлітків.

Крім безпосередніх результатів, які полягають у тому, що така освіта робить підлітковий секс цивілізованішим і безпечнішим як для самого підлітка, так і для інших людей, вона справляє також довгостроковий, історичний ефект: люди, які здобули в дитинстві добру сексуальну освіту, не тільки самі живуть краще, а й передають свої знання й навички дітям, що зменшує напруженість у стосунках між батьками і дітьми та сприяє загальному зростанню соціальної толерантності.

Приклади високого рівня сексуальної освіти можна побачити в таких країнах, як Нідерланди, Швеція, Германия, Франція. Порівнюючи з іншими країнами, у яких програми сексуальної освіти почали діяти досить недавно, можна дійти до висновку, що відчувуються позитивні зрушення після введення цих програм. Наприклад, у США у 2007-2008 р. були найгірші показники сексуального здоров'я серед розвинених країн: 2400 небажаних підліткових вагітностей, 10000 підлітків захворюють на ЗПСШ і 55 на ВІЛ. Зараз відомо,

що останніми роками американські підлітки стали пізніше розпочинати сексуальне життя (від 54,1 % до 47,8 %), і кількість небажаних вагітностей і абортів теж знизилася (на жаль І. Кон не надає чіткого співвідношення щодо цього) [8].

Таким чином, підлітковий вік являє собою дуже складний процес. Це зумовлено невідповідністю розвитку на фізіологічному рівні та на психічно-емоційному. Підлітки, через нестачу сексуальної освіти, змушені шукати відповіді серед знайомих або на власному досвіді, що інколи призводить до негативних наслідків. Відомим сексологом І. Коном доведено, що сексуальна освіта не спричиняє пришвидшенню сексуального дебюту, а надає велику кількість корисної інформації, що дає змогу підліткам вберегтися від великої кількості міфів та пліток на сексуальну тему.

Підлітковий вік – це період змін дитячого організму на організм дорослої людини. На жаль, ці зміни відбуваються незлагоджено: коли фізичні зміни вже, як кажуть на лице, психологічно-емоційні, ще відстають. Тому виникає дисбаланс між бажаннями і можливостями. У цей період юнаки та дівчатка шукають себе в цьому світі і часто змушені вчитися на власному досвіді. Однією з найпоширеніших причин заперечення статевої освіти є хибна установка дорослих, що посвячення підлітка в таємниці інтимної близькості розбудить сексуальний інтерес і спричинить ранню сексуальну активність. А практика запровадження статево-освітніх програм у різних країнах засвідчує зворотнє [3]. Підлітки, що мають високу сексуальну культуру, як правило, починають статеве життя значно пізніше, ніж ті, хто мають низьку або середню. А коли починають, знають про всі можливі наслідки статевого життя, і беруть на себе відповідальність за них.

І підлітки з низькою сексуальною культурою – навпаки. У зв'язку з тим, що підліток не в змозі самостійно відділити правди від вигадок, він керується прикладом тієї сексуальної поведінки, що диктує нам ЗМІ або друзі та знайомі. І можуть навіть не підозрювати, що інформація, що надається ЗМІ націлена не на виховання, не на подачу інформації, а на зацікавленість публіки. Їм потрібно, щоб їх читали, слухали, дивились, а правда часто буває не такою «чипляючою», як вигадка. Як наслідок, друзі і знайомі можуть просто соромитися сказати правду, якщо вона відрізняється чимось від усталених у цьому суспільстві норм поведінки. Тому так часто буває, що підлітки розчаровуються в собі, виникають комплекси, страхи, що ти не такий, як усі, згодом це може перерости в сексуальні фобії або філії. А цим вже повинні займатися психологи, сексологи і сексопатологи, які в нашій країні не користуються успіхом. Для людини звернутися до психолога – це значить визнати себе психічно хворим, це сором та ганьба, і це вже не кажучи про сексологів або сексопатологів.

Висновки. Таким чином, підлітковий вік являє собою дуже складний процес. Це зумовлено невідповідністю розвитку на фізіологічному рівні та на психічно-емоційному. Тому, в цей період соціалізація грає важливу роль. Важливо відмітити, що сексуальна соціалізація – це процес активного засвоєння особистістю стандартів

психосексуальної культури в міру входження в соціальні відносини [4]. Але вона потребує значних зрушень та вдосконалення. Одним із шляхів вирішення прорахунків соціалізації є сексуальна освіта. Досвід країн Західної Європи показав позитивні наслідки і переваги в наданні підліткам сексуальної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підлітки [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Всемирная организация здравоохранения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.who.int/ru/>.
3. Говорун Т. В. Сексуальна поведінка підлітків: традиції соціалізації / Т. В. Говорун // Шкільна бібліотека. – 2007. – № 11. – С. 140–143.
4. Каган В. Е. Воспитателю о сексологии / В. Е. Каган. – М. : Педагогика, 1991. – 254 с.
5. Ковальчук І. А. Статеворольова соціалізація учнів : [монографія] / І. А. Ковальчук. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 216 с.
6. Кон И. С. Введение в сексологию: научно-популярная литература / И. С. Кон. – 1989. – 334 с.
7. Кон И. С. Сексуальность и культура / И. С. Кон. – М., 2004. – 101 с.
8. Кон И. С. Сексуальна освіта – глобальне завдання 21 ст. / И. С. Кон // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 1. – С. 94–114
9. Мастерс У. Основы сексологии / У. Мастерс, В. Джонсон, Р. Колодни. – М. : Прогрес, 1998. – 834 с.
10. Немов Р. С. Психология : [словарь-справочник : у 2 ч.] Ч. 2 / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 685 с.

Рецензенти: Васильєв Я. В., д. психол. н., професор;
Коробов В. К., к. соціол. н., доцент.

© Ляпіна Л. А., Драган Н. О., 2013

Дата надходження статті до редколегії 30.10.2013 р.

ЛЯПІНА Людмила Анатоліївна – кандидат політичних наук, доцент, декан факультету соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: етносоціологія, мультикультуралізм як теорія і практика.

ДРАГАН Ніна Олександрівна – магістрантка факультету соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: сексуальна соціалізація, сексуальна освіта, сексуальна культура.